

ONA TILI TA'LIMIDA MUMTOZ MATNLAR USTIDA ISHLASH

Odilova Dilnoza Abduhamidovna

Qo'qon DPI Akademik litseyi ona tili va adabiyot yetakchi o'qituvchisi

Umarova Zilola Abdulazizovna

Qo'qon DPI Akademik litseyi ona tili va adabiyot bosh o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada asosiy e'tibor til darslarida matnlardan foydalanishga qaratilgan. Shuningdek, mumtoz matnlardan foydalanishning afzalliklari, tahlil metodlari ustida nazariy tadqiqotlar olib borilgan. Adabiy til meyorlari va ularning bugungi kun insonlar hayotidagi o'rniga atroflicha to'xtalangan.

Kalit so'zlar: adabiy matn, kontekst, og'zaki va yozma nutq, shaxsiy o'sish va intellektual rivojlanish, matn tahlili.

Аннотация:

Данная статья посвящена использованию текстов на уроках языка. Также проведены теоретические исследования преимуществ использования классических текстов, методов анализа. Подробно рассматриваются нормы литературного языка и их место в жизни человека сегодня.

Ключевые слова: художественный текст, контекст, устная и письменная речь, личностный рост и интеллектуальное развитие, анализ текста.

Annotation:

This article focuses on the use of texts in language lessons. Theoretical research on the advantages of using classical texts, methods of analysis has also been conducted. The norms of literary language and their place in human life today are discussed in detail.

Keywords: literary text, context, oral and written speech, personal growth and intellectual development, text analysis.

Til o'rgatishning asosiy maqsadi - amaliy savodxonlik shakllantirishva til bilimini rivojlantirish. Adabiyot mazmunining akademik fan sifatida asosini badiiy asarlarni

o'qish va matnli o'rganish tashkil etadi. Ammo til ta'limini adabiyotshunoslikdan ayro o'rganish mumkin emas. Bunga sabab ona tili hamda adabiyot fanlarini o'quvchiga o'rgatishdan maqsad ularning og'zaki va yozma nutqini o'stirishdir.[1,25]

Adabiy matnlar har doim til darslari uchun muhim material manbai bo'lib kelgan, chunki ular haqiqiy kontekstlarda tillardan keng foydalanishni namoyish etadi. Ta'kidlash joizki, badiiy matnlar tilni o'qitishning sinfda va darsdan tashqari mashg'ulotlari uchun asosiy o'quv materiallarini to'ldirish uchun qimmatli manba sifatida ko'rib chiqilgan. Til o'rgatishda adabiyotdan foydalanishga bo'lgan qiziqish uchta o'zaro bog'liq elementda yotadi: haqiqiylik, madaniyat va shaxsiy o'sish [2,49]. Birinchidan, badiiy matnlar tilni rivojlantirish va o'qitish jarayonini rag'batlantirishda axborot materiallaridan ko'ra foydali bo'lishi mumkin, chunki ular yangi tilni qayta ishlash uchun haqiqiy kontekstni ta'minlaydi. Grammatik tuzilmalar va so'z birikmalarining haqiqiy misollarini o'z ichiga olgan badiiy matnlar o'quvchilarning barcha til ko'nikmalarini yaxshilaydi. Ikkinchidan, tilni o'rgatishda adabiyotdan foydalanish, til haqida madaniy ma'lumot berishning afzalliklariga ega. Badiiy matnlar chet tilini o'rganuvchilarning mamlakat va ularning tili o'rganilayotgan odamlar haqidagi tasavvurini oshiradi. Nihoyat, adabiyot o'quvchilarga boshqa madaniyatlar, jamiyatlar va mafkuralarni tushunishga va qadrlashga imkon berganligi sababli, u shaxsiy o'sish va intellektual rivojlanishni rag'batlantiradi. Boshqa tomondan, yuqori texnologiyalarning yuksalishi va fizika, kimyo va biologiya kabi ilmiy fanlarning ahamiyati ona tilini tez-tez o'quvchining ilmiy, ibratli kitoblarni o'qish qobiliyatiga xizmat qilish uchun o'qitilishini anglatadi.

O'qituvchilar nazarida adabiyot muhim emas edi, chunki ular o'z o'quvchilarini ilmfan olamiga tayyorlashga harakat qilar edilar va ilmiy funkcionallik she'r, dramaturgiya va romanlarni bilishni talab qilmas edi. So'nggi o'n yil ichida adabiyotga qiziqish tilni o'rganish uchun mavjud manbalardan biri sifatida qayta tiklandi. Eng muhimi, biz bu avlodning hissiy aqlini och qoldiramiz. Bundan tashqari, adabiyot tilni o'rganish va shaxsiy rivojlanish uchun qiziqarli manbalarni topishga yordam beradi. Aslida, adabiyotni kommunikativ darslik bilan taqqoslaganda, o'rganish yondashuvi, qanday aytishni o'rganish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish ma'nosini o'zgartiradi. An'anaviy darslar kontekstli vaziyatlarda ishlatiladigan "formulalar" ga qaratiladi, shuning uchun mustaqil fikrlashga va tabiiy

ravishda gapirish orqali tilni moslashtirishga imkon yo‘q.[3,14] Shunday qilib, ona tilini o‘qitishda adabiyotdan foydalanishning afzalliklari aniq:

- Birinchidan, bu darsliklarning odatiy tartibidan o‘zgartirish;
- Ikkinchidan, bu o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta‘minlaydigan turli madaniyatlarni tushunish imkoniyati;

- Nihoyat, bu haqiqiy materiallar bilan ishlash imkoniyatidir, bu tilni butun kontekstda o‘rganishni anglatadi (so‘zlar va qoidalarni yodlashdan ko‘ra.) [5,24]

Har qanday matn bilan ishlash asosiy didaktik birlik sifatida maktab o‘quvchilarining savodli yozish va nutqni rivojlantirish amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha faoliyatini birlashtirishga imkon beradi.

Zotan, matn zamirida asar muallifining dunyoqarashi, inson va jamiyat haqidagi konseptsiyasi, badiiy-estetik printsiplari, san‘ati, makon va zamon, milliy tafakkur mujassam bo‘ladi. Qolaversa, matn tahlili badiiy asarni xolis baholashga imkon yaratadi [4,18].

Baxtin (XX asrning mashhur mutafakkiri): "Matn bo‘lmagan joyda tadqiqot va tafakkur ob'ekti yo‘q", degan [5,11]. Badiiy matnni yaxlit idrok etish va tushunish, matnni tahlil qilish va talqin qilish qobiliyati quyidagi faoliyat turlariga asoslangan holda mumkin bo‘ladi:

- turli janrdagi badiiy asarlarni ongli, ijodiy, ifodali o‘qish;
- qayta hikoya qilish (batafsil, qisqa, izoh elementlari bilan, ijodiy topshiriq bilan);
- savollarga javoblar;
- asarni tahlil qilish va talqin qilish;
- rejalar tuzish;
- adabiy qahramonning xarakterlari;
- asarga sharh yozish;
- insho yozish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.B.Xolmirzayev "Til va uning me‘yorlari", Nukus, 2009 y
2. M.U.Salmonov "Nutq madaniyati va adabiy til", Andijon, 2018 y
3. Vohid Abdullayev. O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent. 1968
4. Ziyoda Masharipova. O‘zbek yozma adabiyotida folklor an‘analari. Toshkent. 2008
5. O.Nosirov, O.Sobirov. Xalq ijodi xazinasini. Toshkent. 1986.

